

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาความรู้และความตระหนักของสตรีที่เป็นแม่บ้าน ในเขตเมือง ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีสาเหตุจากครัวเรือน ซึ่งวิกฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันมีผลพวงมาจากการพัฒนา การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจึงได้แก่

- 2.1 แนวคิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือน
- 2.2 แนวคิดสตรีกับการจัดการสิ่งแวดล้อมครัวเรือน
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และความตระหนักในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม
- 2.4 งานวิจัยเกี่ยวกับสตรีกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.1 แนวคิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือน

ผลกระทบจากการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการผลิตแบบอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของโรงงานในเขตเมือง ทำให้ผู้คนหลั่งไหลจากชนบทเข้าสู่เมืองเป็นจำนวนมาก สร้างปัญหาหลายด้านต่อสังคมเมือง เช่น ปัญหาจราจร ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย เป็นต้น สำหรับชนบทก็ได้รับผลกระทบไม่น้อยเช่นกัน กล่าวคือ โครงสร้างทางประชากรมีขนาดเล็กลง วัยแรงงานมีจำนวนลดลง วัยชราถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านเพียงลำพัง (สมนึก ชัชวาลย์, 2542) ซึ่งเกิดผลกระทบต่อชุมชนทั้งชนบทและเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีสาเหตุจากครัวเรือนนั้น เกิดจากกิจกรรมด้านการใช้ทรัพยากรเพื่ออุปโภค-บริโภค การใช้พลังงาน และด้านการจัดการของเสียและสารอันตราย และสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการเกือบทุกอย่างในครอบครัว และด้วยความคาดหวังที่จะให้ผู้หญิงมีส่วนสำคัญ ในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังปรากฏในแผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงการต่างประเทศ, 2537) ที่ระบุว่า ควรสนับสนุนความสามารถของผู้หญิงให้มีบทบาทในการจัดการระบบนิเวศ และควบคุมมิให้สิ่งแวดล้อมเลวลง ซึ่งจากสถิติของประเทศในปี พ.ศ. 2544 ประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้น 62,308,887 คน โดยเป็นหญิง 31,395,402 คน และเป็นชาย 30,913,485 คน (สำนักบริหารการลงทะเบียน, 2544)

ในมิติด้านครัวเรือนมีการปรับเปลี่ยนขนาดของครัวเรือนจากครอบครัวขยายสู่ครอบครัวขนาดเล็ก ให้เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่อย่างรวดเร็ว ซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่จะเปิดรับเครื่องใช้สอยที่ทันสมัย เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกต่างๆ ในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า น้ำยาทำความสะอาด สารเคมีกำจัดแมลง แม้กระทั่งภาชนะบรรจุอาหารที่นิยมใช้ถุงพลาสติกประเภทต่างๆ มากยิ่งขึ้น เหล่านี้เองที่ระบายนจากครัวเรือนสู่ที่สาธารณะ ซึ่งกิจกรรมในครัวเรือนที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสาธารณะนั้น เกิดจากการใช้ทรัพยากรเพื่อการอุปโภค - บริโภคในครัวเรือน การใช้และการจัดการพลังงานในครัวเรือน และการจัดการของเสียและขยะอันตรายจากครัวเรือน

2.1.1 การใช้ทรัพยากร เพื่อการอุปโภค - บริโภค

สารเคมีในครัวเรือน ได้แก่

1. สารเคมีช่วยในการทำความสะดวก เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยผ่อนแรง แม่บ้าน ในกิจกรรมการดูแลบ้านเรือน ซึ่งสารเคมีเหล่านี้หากไม่ใช้อย่างถูกวิธีและเหมาะสม อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพของคนในครอบครัว และสารเคมีเหล่านี้มักจะเป็นสารเคมีเข้มข้น มักมีสารตกค้างจากการใช้ ผู้ใช้จึงควรอ่านฉลาก และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ตลอดจนการจัดการผลิตภัณฑ์หรือบรรจุภัณฑ์ อย่างถูกวิธี

2. สารเคมีฆ่าแมลง เป็นสารเคมีอีกชนิดที่มีการใช้อย่างแพร่หลายจากการสำรวจขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติร่วมกับองค์การอนามัยโลก (FAO/WHO) พบว่า ในระยะสิบปีที่ผ่านมาประชากรของโลกได้เกิดการเจ็บป่วยเนื่องจากยาปราบศัตรูพืชประมาณปีละ 750,000 คน และเสียชีวิตประมาณปีละ 50,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจพบในประเทศที่กำลังพัฒนาแทบทั้งสิ้น

การได้รับพิษภัยจากยาฆ่าแมลงของมนุษย์อาจมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังนี้ คือสาเหตุที่เกิดจากอุบัติเหตุในการใช้ ส่วนใหญ่มักจะเกิดกับเกษตรกร คนงานที่ทำงานในโรงงานผลิตและจำหน่ายยาฆ่าแมลง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับยาฆ่าแมลง นอกจากนี้ก็คือสาเหตุที่เกิดจากการนำเอายาฆ่าแมลงไปใช้ในทางที่ผิด เช่น ฆ่าตัวตายหรือทำร้ายผู้อื่น หรือในบางท้องที่พบว่ามีการนำไปผสมเหล้าเพื่อเพิ่มรสชาติ เป็นต้น สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ผู้บริโภคหรือประชาชน ทั่วไปได้รับพิษภัยของยาฆ่าแมลงที่ตกค้างอยู่ในผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่ใช้เป็นอาหาร ซึ่งจากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาในปี พ.ศ. 2525 เกี่ยวกับปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชพบว่าการเกิดพิษจากการใช้สารเคมีมีสาเหตุต่างๆ กันคือ จากการตั้งใจ ฆ่าตัวตาย 64% จากอุบัติเหตุในการใช้สารเคมี 11% และประมาณ 22% คนงานที่ทำงานในโรงงานผลิตยาฆ่าแมลง สถิติดังกล่าวนี้จะแสดงให้เห็นถึง

แนวโน้มของการได้รับพิษภัยจากยาฆ่าแมลงอันเนื่องมาจากการใช้ที่ไม่ถูกต้อง หรือขาดความระมัดระวัง

อันตรายจากการใช้สารเคมีนั้นหากใช้อย่างไม่ถูกต้องจะมีอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. เกิดอันตรายต่อผู้ใช้โดยตรง ซึ่งได้แก่ เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพในโรงงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารพิษและประชาชนทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เนื่องมาจากขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้และการป้องกันอันตรายจากสารพิษอย่างถูกต้องจึงทำให้เกิดอุบัติเหตุก่อให้เกิดอันตรายหรือเจ็บป่วยถึงชีวิตได้ในทันที หรือสะสมสารพิษในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้สุขภาพทรุดโทรมเกิดโรคภัยร้ายแรงขึ้นได้ภายหลัง

2. เกิดอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งที่มีการใช้สารพิษทั้งนี้เนื่องจากสารพิษที่ใช้หรือที่เกิดจากกระบวนการผลิตถูกปลดปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ในปริมาณสูง จนอาจเกิดอันตรายต่อผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณรอบ ๆ ซึ่งต้องรับสารพิษเข้าไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3. ก่อให้เกิดสภาวะสมดุลตามธรรมชาติเสียไปเนื่องจากศัตรูธรรมชาติ เช่น ตัวห้ำตัวเบียน ที่มีประโยชน์ในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ศัตรูมนุษย์และสัตว์ ถูกสารพิษทำลายไปหมด แต่ขณะเดียวกันศัตรูที่เป็นปัญหาโดยเฉพาะพวกแมลงศัตรูพืชสามารถสร้างความต้านทานพิษได้ ทำให้เกิดปัญหาการระบาดเพิ่มมากขึ้น หรือศัตรูที่ไม่เคยระบาดก็เกิดปัญหาขึ้นมา เป็นปัญหาในการป้องกันกำจัดมากขึ้น

4. เกิดอันตรายต่อชีวิตของนก ปลา สัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ แมลงที่มีประโยชน์ เช่น ผึ้ง พบว่ามีปริมาณลดน้อยลง จนบางชนิดเกือบสูญพันธุ์ทั้งนี้ เนื่องจากถูกทำลายโดยสารพิษที่ได้รับเข้าไปทันที หรือสารพิษที่สะสมในร่างกายของสัตว์เหล่านั้นผลให้เกิดความล้มเหลวในการแพร่ขยายพันธุ์

5. อันตรายแก่สิ่งมีชีวิตและมนุษย์ในระยะยาว เนื่องจากการได้รับสารพิษซึ่งแพร่กระจายตกค้างอยู่ในอาหารและสิ่งแวดล้อมเข้าไปสะสมในร่างกายที่ละน้อย จนทำให้ระบบและวงจรการทำงานของร่างกายผิดปกติเป็นเหตุให้เกิดโรคอันตรายขึ้น หรือบางครั้งอาจทำให้เกิดการกลายพันธุ์ หรือเกิดความผิดปกติในรุ่นหลายขึ้นได้

6. เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจขึ้นกับประเทศชาติเนื่องจากการเจ็บไข้ได้ป่วยของประชาชน ทำให้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่และยังต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาไม่สามารถส่งออกอาหารผลิตภัณฑ์การเกษตรออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้

เนื่องจากมีสารพิษตกค้างอยู่ในปริมาณสูงเกินปริมาณที่กำหนดไว้ ทำให้ขาดรายได้ที่จะนำมาพัฒนาประเทศต่อไป

7. เกิดความเสียหายต่อสุขภาพของสิ่งแวดล้อมที่ดี ปริมาณสารพิษที่ถูกปลดปล่อยและตกค้างอยู่ในสิ่งแวดล้อม เช่น สารพิษโลหะหนักในแหล่งน้ำ หรือก๊าซพิษที่ผสมอยู่ในบรรยากาศทำให้คุณภาพของสิ่งแวดล้อมเสียหายไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิต

2.1.2 การใช้และจัดการพลังงานในครัวเรือน

1. เครื่องใช้ไฟฟ้า

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวถึงการประหยัดพลังงานไฟฟ้าภายในบ้าน จำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเลือกซื้อ วิธีการใช้ และการดูแลบำรุงรักษาอุปกรณ์และเครื่องใช้ไฟฟ้าอย่างถูกต้อง และประหยัด จึงได้เสนอแนวทางการประหยัดไฟฟ้าในครัวเรือนไว้ ดังนี้

การเลือกซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้ามีหลักเกณฑ์ที่ควรพิจารณา 4 ประการ คือ

(1) ค่าใช้จ่ายในการใช้งาน คือ ค่าใช้ไฟฟ้าที่นำมาใช้กับเครื่องนั้นๆ โดยปกติเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิดจะมีแผ่นป้ายแสดงอัตราการใช้ไฟฟ้าเป็นหน่วยกิโลวัตต์ จึงควรคำนวณและเลือกซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เหมาะสมกับครัวเรือนไม่มากและไม่น้อยเกินไป

(2) ความปลอดภัย เนื่องจากไฟฟ้าสามารถก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้ใช้ที่ไม่ถูกวิธี จึงควรเลือกซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีการออกแบบและเป็นที่ไว้วางใจได้

(3) ราคา ควรเลือกซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีราคาเหมาะสมกับคุณภาพ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าสินค้าที่มีราคาสูงจะต้องเป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีเสมอไป

(4) ค่าติดตั้งและบำรุงรักษา สินค้าบางชนิดอาจจะต้องการสถานที่เฉพาะเจาะจง หากครัวเรือนพิจารณาแล้วว่าค่าติดตั้งไม่คุ้มกับการใช้งาน ควรจะเลือกซื้อสินค้าที่มีประสิทธิภาพการใช้งานไม่แตกต่างกัน แต่ค่าติดตั้งและบำรุงรักษาง่ายกว่า

นอกจากการเลือกซื้อที่เหมาะสมกับความต้องการแล้ว ยังต้องประกอบกับวิธีการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าอย่างถูกต้อง คือ

(1) หลอดไฟ ปัจจุบันมี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ หลอดฟลูออโรเรสเซนต์ (หลอดนีออน) และหลอดไส้ ซึ่งหลอดนีออนจะให้แสงสว่างได้มากกว่าหลอดไส้ประมาณ 4 – 5 เท่า เมื่อเทียบปริมาณการใช้ไฟฟ้าที่เท่ากัน อย่างไรก็ตามควรเลือกใช้หลอดไฟวัตต์ต่ำในบริเวณที่ไม่จำเป็น หมั่นทำความสะอาดหัวหลอดและตัวหลอด ควรปิดไฟทุกครั้งเมื่อไม่จำเป็น และเลือกใช้โคมไฟชนิดตั้งโต๊ะในบริเวณที่ต้องการแสงสว่างเฉพาะที่ เป็นต้น

(2) ไทรท์สค์ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ แบบมีรีโมทคอนโทรล และไม่มีรีโมทคอนโทรล ซึ่งระบบที่มีรีโมทคอนโทรลนั้นใช้ไฟมากกว่าระบบที่ไม่มีรีโมทคอนโทรล ประมาณ 2 –3 เท่าตัว เนื่องจากระบบรีโมทคอนโทรลนั้นจะมีไฟฟ้าหล่อเลี้ยงระบบอยู่ตลอดเวลา จึงควรหลีกเลี่ยงการปิดไทรท์สค์ด้วยระบบรีโมทคอนโทรล ซึ่งไทรท์สค์จะปิดเพียงหน้าจอนั้นแต่ไฟฟ้ายังคงหล่อเลี้ยงระบบอยู่ตลอดเวลา

(3) ตู้เย็น ควรเลือกขนาดให้เหมาะสมกับขนาดของครอบครัว ถ้าขนาดเล็กเกินไปจะทำให้ปริมาณสิ่งของในตู้เย็นมากเกินไป ทำให้ระบบการไหลเวียนความเย็นทำงานอย่างหนัก ส่วนตู้เย็นที่มี 2 ประตูจะใช้กระแสไฟฟ้ามากกว่าตู้เย็นชนิดประตูเดียว และควรเลือกใช้ตู้เย็นที่มีระบบละลายน้ำแข็งแบบปุ่มกด ไม่ควรเลือกตู้เย็นชนิดที่มีระบบละลายน้ำแข็งอัตโนมัติ เนื่องจากระบบอัตโนมัติจะแย่งหน้าที่ของแผงระบายความร้อนด้านหลังตู้เย็น ทำให้ประสิทธิภาพการระบายความร้อนลดลง และตู้เย็นไม่ควรตั้งไว้ใกล้กับแหล่งความร้อน เช่น เตาไฟหรือหน้าต่าง หมั่นตรวจยางขอบประตูตู้เย็นเพื่อประสิทธิภาพการรักษาสภาพความเย็น หมั่นละลายน้ำแข็ง ไม่ควรแช่ของจนแน่นตู้ ไม่นำของร้อนจัดเข้าตู้เย็นทันที เป็นต้น

(4) เตารีดไฟฟ้า เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ใช้กำลังไฟฟ้าประมาณ 750 – 1,200 วัตต์ ต่อการใช้ 1 ครั้ง จึงควรใช้เตารีดอย่างถูกวิธี คือ ตั้งอุณหภูมิให้เหมาะกับชนิดของผ้า ไม่พรมน้ำจนแฉะ เป็นต้น

(5) หม้อหุงข้าว ควรเลือกขนาดให้เหมาะสมกับครัวเรือนและถอดปลั๊กทันทีเมื่อหุงข้าวสุก หากต้องการอุ่นข้าวค่อยเสียบปลั๊ก

2.1.3 การใช้และการจัดการของเสียและสารอันตรายในครัวเรือน

1. น้ำเสีย

ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายของ "น้ำเสีย" ว่า ของเสียที่อยู่ในสภาพเป็นของเหลว รวมทั้งมลสารที่ปะปนหรือปนเปื้อนอยู่ในของเหลวนั้น

กรมควบคุมมลพิษ และสมาคมวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย (2540) ได้ให้ความหมายไว้ว่า น้ำที่ไม่ต้องการ หรือน้ำใช้แล้ว และระบายทิ้ง : น้ำใช้แล้วจากชุมชน อาจประกอบด้วยสิ่งปะปนที่ติดมาจากกิจกรรม จากที่อยู่อาศัย ธุรกิจ โรงงานอุตสาหกรรมและสถาบันต่างๆ รวมกับน้ำใต้ดิน น้ำผิวดิน น้ำฝน

2. ขยะมูลฝอย

ในชีวิตประจำวันของมนุษย์เราย่อมต้องมีของที่หมดประโยชน์ให้สอยหมดคุณภาพหรือชำรุดแตกหักมากมาย สิ่งของทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นวัสดุชิ้นเล็กๆ เช่น เศษกระดาษ เศษอาหาร เศษผ้า แก้วแตก หลอดไฟที่เสียแล้ว หรือวัสดุชิ้นใหญ่ๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ที่ชำรุดหักพัง พัดลมหรือตู้เย็นที่เสียใช้การไม่ได้ เรียกว่า ขยะมูลฝอย ทั้งสิ้น เราพบขยะมูลฝอยได้ตามบ้านเรือน ที่พักอาศัย ร้านค้า ตลาด โรงเรียน โรงพยาบาล ตามท้องถนน และในแม่น้ำลำคลองทั่วไป ขยะมูลฝอยเหล่านี้ ถ้าทิ้งกระจายระเจจาย ไม่เป็นที่เป็นทาง จะทำให้บ้านเมืองสกปรก ไม่เป็นระเบียบ ขยะมูลฝอยที่บูดเน่านอกจากจะส่งกลิ่นเหม็น รบกวนผู้ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงยังเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคต่างๆ อีกด้วย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2531) กล่าวว่า ส่วนประกอบของขยะมูลฝอยที่เก็บรวบรวมจากชุมชนใหญ่ๆ ส่วนใหญ่จะมาจากห้องครัว เช่น เศษผัก และเศษอาหารที่เหลือ รองลงมาได้แก่ เศษกระดาษ สอดคล้องกับคำกล่าวของ ประพันธ์ เขมดำรงค์ (อ้างในของเสี้ยวจากครัวเรือน : วิถีปฏิบัติและแนวคิดในการจัดการ-แก้ไข, 2543) ระบุว่า "กรณีของเสียใหม่ ลักษณะขยะ จะแบ่งออกเป็นประมาณ 3 ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกัน อันที่ 1 คือ เศษอาหาร อันที่ 2 กระดาษและพลาสติก อันที่ 3 คือ ส่วนอื่นๆ นี้ ได้แก่ เศษแก้ว เหล็ก อะไหล่ต่างๆ สัดส่วนเศษอาหาร ก็จะอยู่ประมาณ 55-75% อันนี้ คิดเป็นสัดส่วนโดยน้ำหนักที่แท้จริง ไม่ใช่ น้ำหนักแห้ง กระดาษและพลาสติกจะอยู่ประมาณ 20-25% และอื่นๆ ประมาณ 10%"

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2541) ระบุถึงชนิด หรือองค์ประกอบของมูลฝอยไว้ว่า "พบว่า ทุกพื้นที่ ชนิดของมูลฝอยส่วนใหญ่ คือ เศษอาหาร รองลงมา คือ กระดาษและพลาสติก" และได้อ้างข้อมูลของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ที่ได้แยกแยะผลการวิเคราะห์ ชนิดหรือองค์ประกอบของมูลฝอยในเขตเทศบาลต่างๆ โดยแบ่งแยกตามภาคต่างๆ ในประเทศไทย ได้ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบของขยะ ของชุมชนทั่วประเทศไทย ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเศษอาหาร เศษผัก และซากสารอินทรีย์จากครัวเรือน โดยองค์ประกอบหลักๆ ที่รองลงไป คือ กระดาษ และพลาสติก ตามลำดับ

สมทิพย์ ด้านธีรวิชัย (2541) การจำแนกประเภทมูลฝอย สามารถจำแนกได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับการใช้เกณฑ์ใดในการจำแนก เกณฑ์ในการใช้จำแนกประเภทมูลฝอย ได้แก่ การพิจารณาจากแหล่งกำเนิดขององค์ประกอบของมูลฝอย หรือคุณสมบัติของมูลฝอย เป็นต้น นอกจากนั้นสมทิพย์ ยังได้กล่าวถึงแหล่งที่มาหรือแหล่งกำเนิดมูลฝอยใหญ่ๆ ไว้ด้วยว่า มูลฝอยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะมีปริมาณและลักษณะแตกต่างกันตามแหล่งกำเนิด แหล่งกำเนิดมูลฝอย

มูลฝอยจากแหล่งกำเนิดต่างๆ ต้องการการจัดการมูลฝอยที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณ และองค์ประกอบของมูลฝอย

การจัดแบ่งประเภทมูลฝอย แบบของสมมติภัย แบ่งมูลฝอยทั่วไป และมูลฝอยอันตราย มีลักษณะคล้ายกันกับการแบ่งประเภทของเสียที่แบ่งกันหยาบๆ ออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ของเสียทั่วไป และของเสียอันตราย โดยของเสียประเภทต่างๆ ไปนั้น อาทิ เศษวัสดุ หรือของเหลือใช้ต่างๆ รวมทั้ง น้ำเสียที่ระบายจากบ้านเรือน และอากาศเสียหรือควันไฟที่เกิดจากการเผาไหม้หรือกระบวนการผลิตต่างๆ

จากเอกสารและงานวิจัยข้างต้นเห็นได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือนแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ (1) ปัญหาจากการใช้ทรัพยากรเพื่อการอุปโภค-บริโภค ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาเรื่องการใช้น้ำเพื่อดื่มและน้ำใช้ สารเคมีเพื่อการทำความสะอาด และสารเคมีฆ่าแมลง (2) ปัญหาการใช้และจัดการพลังงานไฟฟ้าในครัวเรือน (3) การใช้และการจัดการของเสียและสารอันตรายในครัวเรือน คือ น้ำเสีย ขยะมูลฝอย และขยะอันตราย ซึ่งการวิธีการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน นั้นสามารถทำได้ ดังนี้

1. ลดการซื้อสิ่งของที่ไม่จำเป็น เช่น ซื้อสินค้าเพราะของแถม ซื้อสินค้าเพราะการโฆษณา เป็นต้น
2. นำสิ่งของที่ใช้แล้วกลับมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า หรือนำสิ่งของที่ไม่ใช้แล้วมาหมุนเวียนตัดแปลงใช้ประโยชน์อีกครั้ง เช่น ถุงพลาสติก หรือถุงกระดาษที่ไม่เปราะเปื้อน กระดาษหนังสือพิมพ์
3. การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดเติม ซึ่งจะช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยจากบ้านเรือน อีกทั้งยังช่วยลดต้นทุนในการผลิตบรรจุภัณฑ์ เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม
4. หลีกเลี่ยงการใช้โฟม และพลาสติก ควรนำถุงผ้าไปจ่ายตลาดแทนการรับสินค้าใส่ถุงพลาสติกจากแม่ค้า
5. แยกประเภทขยะมูลฝอยภายในบ้าน เพื่อสะดวกแก่ผู้เก็บขน และยังสามารถนำขยะบางชนิดไปขายเป็นรายได้เล็กๆ น้อยๆ เช่น ขวดแก้ว ขวดพลาสติก กล่องกระดาษ
6. แปรสภาพขยะมูลฝอย ขยะที่ย่อยสลายได้ง่าย ให้เป็นปุ๋ย เช่น เศษอาหารจากห้องครัว เศษใบไม้
7. ลดปริมาณขยะอันตรายในบ้าน ด้วยการดูแลรักษาความสะอาดภายในบ้านอย่างสม่ำเสมอ กำจัดเศษอาหารในห้องครัวให้เรียบร้อย เพื่อป้องกันสัตว์พาหะที่นำเชื้อโรคมาสู่คน ได้แก่ หนู แมลงสาบ แมลงวัน หากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้สารฆ่าไล่แมลง ควรเลือกใช้ชนิดที่มาจากธรรมชาติ เช่น กระจวาน การบูร เป็นต้น เพื่อลดปริมาณการปนเปื้อนสารเคมี นอกจากนี้ควร

เลือกใช้หลอดไฟชนิดหลอดผสม ซึ่งนอกจากจะมีอายุการใช้งานยาวนานกว่าแล้ว ยังช่วยในการประหยัดการใช้พลังงานไฟฟ้าได้อีกด้วย

8. แยกขยะเปียก ขยะแห้ง โดยขยะเปียกต้องมีการบรรจุในถุงให้เรียบร้อยเพื่อสะดวกแก่พนักงานเก็บขน และไม่ส่งกลิ่นเหม็นในขณะที่รอพนักงานเก็บขน อีกทั้งช่วยป้องกันสุนัขคุ้ยเขี่ย ทำให้น้ำบ้านไม่น่ามอง

2.2 แนวความคิดสตรีกับการจัดการสิ่งแวดล้อมครัวเรือน

จากประวัติการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา เห็นผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าว เป็นการทำลายธรรมชาติและมนุษย์ เนื่องจากไม่มีการนำมิติสิ่งแวดล้อมเข้าไปในบริบทของการพัฒนา หากลองย้อนกลับไปดูสังคมดั้งเดิมชนบทไทยที่ภาคเกษตรกรรมมีความสำคัญยิ่งและเป็นแหล่งอาหารของคนทั้งประเทศ ผู้ผลิตที่เด่นชัดเป็นผู้หญิงที่ทำงานในไร่นา ในสวน ในบ้าน เลี้ยงครอบครัวและสังคม ผู้หญิงจึงทำงานร่วมกับธรรมชาติมาตลอดเวลา เมื่อการพัฒนาได้ทำลายธรรมชาติลง ผู้หญิงจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยการต้องผันตัวเองเป็นเพียงสาวโรงงานในสังคมอุตสาหกรรมเท่านั้น ทั้งที่อาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงเป็นผู้จัดการสิ่งแวดล้อม

สหประชาชาติเองยังได้เสนอแนวทางส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการพัฒนาในด้านต่างๆ ในระเบียบวาระการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในแผนปฏิบัติการ 21 เมื่อ ปี พ.ศ. 2535 ซึ่งแผนการพัฒนายั่งยืนนั้นให้ความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกของผู้บริโภคให้มีระดับสูงขึ้น โดยมุ่งหวังให้ผู้หญิงเป็นตัวกลางในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

เมื่อปี พ.ศ. 2538 ปฏิญญาปักกิ่ง (ปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี, 2538) ได้ประกาศว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยสตรีมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนารูปแบบการผลิตและการบริโภค รวมทั้งวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนและปลอดภัยต่อระบบนิเวศวิทยา ส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลงเป็นผลมาจากรูปแบบการบริโภคและการผลิตที่ไม่ยั่งยืน

กชกร อนุชา (2539) ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น มิใช่เป็นสิ่งแวดล้อมเฉพาะสตรีเท่านั้น แต่เป็นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ถ้าจะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัวสตรีมากที่สุด ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมในบ้านพักอาศัย สิ่งแวดล้อมนอกบ้านและสิ่งแวดล้อมด้านพลังงาน

1) สิ่งแวดล้อมในบ้านพักอาศัย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องความสะอาดทั้งภายในและบริเวณรอบบ้าน การเก็บและกำจัดขยะอย่างถูกวิธีเพื่อป้องกันการเพาะเชื้อโรค แมลง และสัตว์นำโรคอื่นๆ การจัดเก็บสิ่งของภายในบ้านให้เป็นระเบียบสวยงาม ทำให้บ้านมีแสงสว่างเพียงพอและอากาศถ่ายเท การระมัดระวังเรื่องมลพิษทางควันทันทีเกิดจากการเผาไหม้ กลิ่นจากขยะและสิ่งปฏิกูล การดูแลปรับปรุงและแก้ไขปัญหานี้เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนในครอบครัวและสตรีเป็นผู้นำในเรื่องนี้ โดยทำตัวเป็นตัวอย่างและชักจูงให้สมาชิกทุกคนในบ้านร่วมมือกันปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องได้

2) สิ่งแวดล้อมนอกบ้าน

มลภาวะต่างๆ ทั้งในเรื่องมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล และสารพิษต่างๆ เหตุปัจจัยพื้นฐานของปัญหาเหล่านี้ คือการมีประชากรเพิ่มมากขึ้น สตรีในฐานะที่เป็นประชากรครึ่งหนึ่งของประเทศ ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างปัญหาเหล่านี้โดยตรง แต่บทบาทของสตรีด้านการช่วยลดหรือป้องกันปัญหาเหล่านี้ยังมีน้อยมาก

ในเรื่องของมลพิษทางน้ำในชนบทยังมีได้มีการกระทำอย่างถูกต้อง ขณะเดียวกันสตรีส่วนใหญ่ในชนบทยังมีได้ตระหนักถึงเรื่องความสะอาดของน้ำบริโภคและการประหยัดการใช้น้ำ สตรีในเมืองและครอบครัวที่อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ ยังมีได้ตระหนักถึงพิษภัยของการปล่อยน้ำเสียและขยะลงแม่น้ำลำคลอง

ส่วนเรื่องมลพิษในอากาศ ขยะมูลฝอย และสารพิษต่างๆ สตรีมีส่วนเกี่ยวข้องในการทำให้เกิดปัญหาด้วย แต่ยังมีได้มีบทบาทชัดเจนในการป้องกันและช่วยลดปัญหา แม้จะมีสตรีบางกลุ่มมองเห็นปัญหาและพยายามเข้ามามีบทบาทในการแก้ไข แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสตรีทั้งประเทศ

สตรีอาจมีส่วนสร้างมลพิษในสภาพแวดล้อมได้เหมือนๆ กับบุรุษ แต่จะมีส่วนในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติน้อยกว่า ถ้าพิจารณาถึงบทบาทการช่วยแก้ไขปัญหาหรือลดความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหามลพิษของภาวะมลพิษในสภาพแวดล้อม สตรีจะมีส่วนช่วยกระทำได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และมีส่วนร่วมกระทำได้มากขึ้นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจำพวกป่าไม้และต้นน้ำลำธาร

3) สิ่งแวดล้อมด้านพลังงาน

การเผาแสวงหาพลังงานมาเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหน้าที่หนึ่งของสตรี แหล่งพลังงานที่ใช้ในครัวเรือนชนบทส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังเป็นฟืนและถ่าน ซึ่งหาได้ยากลำบากมากขึ้น เพราะต้องเข้าไปหามาจากป่า ซึ่งในบางท้องถิ่นยังเป็นการตัดไม้ทำลายป่าธรรมชาติอีกด้วย ฉะนั้นการ

หามาตรการหรือแนวทางเพื่อช่วยเหลือเพื่อแบ่งเบาภาระแก่สตรีเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งยังจะเป็นการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าในบางท้องที่อีกด้วย สำหรับครอบครัวในเมืองที่มีการใช้พลังงานสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้ำมันและพลังงานไฟฟ้ามากกว่า สตรีสามารถมีส่วนช่วยประหยัดพลังงานได้ ถ้าสตรีมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน จนสามารถเลือกหาและใช้อุปกรณ์เหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง

สตรีในฐานะผู้นำในการแก้ไขปัญหาล้างแฉะ การที่สตรีมีบทบาทเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาล้างแฉะจะต้องสร้างภาพลักษณ์อย่างโดดเด่น เพื่อกระตุ้นครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในฐานะผู้บริโภค ให้มีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาการปฏิบัติของสตรีในฐานะผู้นำจะต้องเริ่มต้นจากตนเอง แล้วขยายผลออกไปให้ผู้อื่นได้เข้าใจแล้วนำไปทดลองปฏิบัติต่อไป

เบญจวรรณ ทองศิริ จากเอกสารเรื่อง ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม กล่าวถึง บทบาทของผู้หญิงโดยมองผ่านหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ ว่า ผู้หญิงมีบทบาทที่เรียกว่า Triple Role คือ

1. หน้าที่ในการผลิต (Production) หมายถึงการผลิตอาหาร และสิ่งอื่นๆ เพื่อการดำรงชีพของตนเองและครอบครัว ทั้งในรูปแบบที่เป็นผลผลิตเพื่อยังชีพ หรือในรูปรายได้ในระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงิน

2. หน้าที่ในครัวเรือน (Reproduction) หน้าที่นี้ ไม่เพียงแต่การให้กำเนิดบุตรเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญมากในการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม อุดมการณ์ และจริยธรรม แก่คนรุ่นต่อไป หน้าที่ในครัวเรือนนี้ รวมไปถึงการรับผิดชอบดูแล ให้บริการในเรื่องสวัสดิภาพ การกินการอยู่ สุขอนามัยของสมาชิกในครัวเรือนด้วย

3. หน้าที่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน (Community Service) กิจกรรมของชุมชนจะมีผู้หญิงมีส่วนร่วมอยู่เสมอ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนมากผู้หญิงจะเป็นผู้ร่วมให้บริการมากกว่าที่จะได้รับบทบาทในการเป็นผู้นำหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ในปัจจุบันสังคมให้การยอมรับบทบาทของสตรีในหน้าที่การงานได้ โดยมีฝ่ายชายเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชา สตรีสามารถมีงานทำหาเลี้ยงตนเองได้ มีสิทธิและหน้าที่ในชุมชนมากขึ้น นอกจากการมีบทบาทในครอบครัวแล้วยังเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาชุมชนของตนเอง ให้มีความเจริญยิ่งขึ้นมีการทำกิจกรรมต่างๆ โดยการอยู่ในรูปของสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน (พรพิไล ถมวังรักษ์สัตว์, 2539) สำหรับประเทศไทยนั้น คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ ได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อส่งเสริมบทบาทและสถานภาพสตรีระยะยาว ซึ่งได้กล่าวถึงการส่งเสริม

สตรีว่าควรจะมีการส่งเสริม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรสตรีให้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งสตรีมีบทบาทสำคัญกับครอบครัวอยู่ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในเรื่องความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว นอกเหนือจากการทำไร่นาแล้ว ผู้หญิงยังเป็นผู้หาอาหาร จับสัตว์ ปลูกผัก รวมถึงการปรุงอาหาร การเก็บรักษาอาหาร
2. บทบาทในการทำงานบ้าน เช่น การหาน้ำสะอาดสำหรับกินและใช้ ทำความสะอาดเสื้อผ้า และที่อยู่อาศัย หาเชื้อเพลิงแหล่งพลังงานมาหุงต้มอาหาร การดูแลบุตรหลานในครอบครัว
3. บทบาทในการเสริมรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากการทำงานในไร่นา ในสวนในบ้านแล้ว สตรียังหารายได้จากกการเก็บของป่าหรือหาปลา เป็นต้น

เมื่อพิจารณาบทบาทของสตรีที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงกล่าวถึงบทบาทของสตรีในฐานะต่างๆ ได้ว่า สตรีในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สตรีในฐานะผู้บริโภค สตรีในฐานะผู้ผลิต และสตรีในฐานะผู้จัดการด้านประชากร สำหรับกิจกรรมในครัวเรือน สตรีจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการซื้อวัตถุดิบเพื่อประกอบอาหาร การเลือกของใช้ในบ้าน การจัดระเบียบและทำความสะอาดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ การใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุตรหรือคนในครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้สตรียังเป็นกลุ่มผู้บริโภคกลุ่มใหญ่ที่สุด เป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือน (กชกร อนุชา, 2539)

ประธาน ดังสิกบุตร (2542) กล่าวถึง บทบาทและสถานภาพการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น สตรีมีบทบาทหลายด้าน

- 1) บทบาทของสตรีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทิศทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการนำเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์แขนงใหม่มาใช้อย่างมากเกินความจำเป็นนั้น ได้เข้ามาทำลายวิถีชีวิตและการบริโภคแบบดั้งเดิม ซึ่งสตรีจะอยู่ในฐานะของ "ผู้จัดการมรดกทางธรรมชาติ" อย่างเช่น การเข้าป่าของหญิงชนบท เพราะป่าเปรียบเสมือนหม้อข้าวหม้อแกง เป็นทั้งแหล่งน้ำ แหล่งผลิตอาหาร แหล่งยารักษาโรค และแหล่งพลังงานต่างๆ สำหรับสตรีชนบทแล้วถ้าหากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจนเสื่อมสภาพไป เธอจะเป็นด่านแรกที่ได้รับผลกระทบโดยตรง เพราะต้องสูญเสียระบบผดุงชีวิตระบบการพึ่งพาตนเองไปในที่สุด

ขณะเดียวกันผู้หญิงในเมืองจะเห็นได้ชัดว่าจะมีบทบาทเป็น "ผู้จัดการ (ตัวจริง) การบริโภคในครัวเรือน" ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากเช่นกัน เพราะมีอำนาจการตัดสินใจสูงในการกำหนดพฤติกรรมของตนเองและสมาชิกในครอบครัว เริ่มต้นจากกิจวัตรประจำวัน เช่น

หากรู้จักประหยัดทรัพยากรพลังงานที่ใช้ เปลี่ยนแปลงระบบและสร้างนิสัยใหม่ตั้งแต่รู้จักแยกขยะ ให้เป็นเพื่ออำนวยความสะดวกเก็บและขจัดทำลายนั้นก็เท่ากับว่าได้ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมแล้วส่วนหนึ่ง

2) วิถีชีวิตของสตรีและบทบาทในการใช้ทรัพยากร

ในครัวเรือนผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยตรง มีส่วนสำคัญในการช่วยลดการใช้พลังงาน ลดการใช้น้ำ ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการลดซื้อสิ่งของที่ไม่จำเป็น ในบ้านเรือนผู้หญิงจะต้องใช้น้ำ ใช้พลังงานในการประกอบอาหาร และในฐานะผู้จัดการบ้านเรือนสตรีสามารถควบคุมการใช้ไฟฟ้าในบ้านเรือนเพื่อลดการบริโภคเชื้อเพลิง นอกจากนี้ สตรียังมีบทบาทสูงในการผลิตภาคเกษตรกรรม สตรีมีบทบาทในการผลิตอาหาร ในบางประเทศสตรีเป็นผู้ผลิตอาหารถึงร้อยละ 80 ของอาหารที่ผลิตได้ และเป็นผู้ที่หาอาหาร พื้นฐาน สตรีมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมดิน ปรับปรุงดิน การจัดการไร่นา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปอาหาร ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง

3) กระบวนการจัดการทรัพยากรและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในครัวเรือน และชุมชน ในครอบครัวงานที่กำหนดว่าเป็นบทบาทของผู้หญิง คืองานที่มีลักษณะ ดังนี้

- เกี่ยวข้องกับเด็ก เพราะผู้หญิงเป็นผู้ให้กำเนิดทารก และต้องเป็นผู้คอยให้นม และเลี้ยงดูเด็ก
- เป็นงานที่เกี่ยวกับการดูแลบ้านเรือน เช่น การทำความสะอาดบ้าน
- เป็นงานที่เกี่ยวกับอาหารของครอบครัว เช่น การทำอาหาร การแปรรูป รวมไปถึง การปลูกผักสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ที่ใช้บริโภคในครอบครัว
- เป็นงานละเอียด โดยทั่วไปผู้หญิงมักจะได้รับภารกิจกำหนดบทบาทให้ต้องรับผิดชอบงานหลายด้าน ซึ่งทำให้ผู้หญิงต้องเลือกตัดสินใจในการ "ให้เวลา" กับงานแต่ละชนิด / ประเภท รวมทั้งต้องใช้ทรัพยากรของครอบครัวมาใช้ในการดำเนินบทบาทที่แตกต่างเหล่านี้ ไม่ว่าจะ เป็นเวลา เงินทุน แรงงาน ฯลฯ

สิริลักษณ์ อังสุภัก (2544) บทบาทของสตรีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในฐานะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะผู้บริโภค และในฐานะผู้ผลิต สตรีมีบทบาทเข้าไปจัดการในด้านต่างๆ เนื่องจากเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทำให้สตรีเรียนรู้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ทำนุบำรุงและรักษาทรัพยากรธรรมชาติในครัวเรือน ส่วนบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน สตรีจะมีบทบาทในทางอ้อม ส่วนผู้ชายมีบทบาทในการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมากกว่า แต่ทั้งนี้สตรีมีอำนาจในการตัดสินใจสูงในการกำหนดพฤติกรรมของตนเองและสมาชิกในครอบครัว

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทของสตรีในปัจจุบันมีหลายบทบาท แต่ไม่อาจหนีพ้นบทบาทผู้จัดการตัวจริงในครัวเรือน ซึ่งจะเป็นผู้ควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรเพื่อการอุปโภคบริโภค ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในบ้าน รวมไปถึงการจัดการขยะ สตรีมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในครัวเรือน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และความตระหนักในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

2.3.1 แนวคิดการจัดการของเสีย ณ แหล่งกำเนิด

มุ่งจัดการกับของเสียที่ต้นเหตุหรือที่มาของของเสีย โดยพิจารณาว่า ปริมาณมาก-น้อยของของเสียของชุมชนจะขึ้นอยู่กับภารกิจของเสีย หรือพฤติกรรมของชุมชนในการปลดปล่อยของเสียออกมานั่นเอง ดังนั้น การแก้ไขให้มีปริมาณของเสียน้อยลง เพื่อง่ายต่อการจัดการจึงต้องแก้ไขที่พฤติกรรมภารกิจของเสียของคนในชุมชนเป็นหลัก และแนวคิดนี้พิจารณาว่าการแก้ไขพฤติกรรมของคนในชุมชน เพื่อเป็นการจัดการของเสีย ณ จุดเริ่มต้น หรือแหล่งกำเนิดนี้ จำเป็นจะต้องรณรงค์ หรือจูงใจให้คนในชุมชนหันมาถือปฏิบัติในการลดปริมาณของเสีย ตามหลักการ 4RS คือ

1. ลดการบริโภค (Reduce) ตามแนวคิดนี้เห็นว่า การลดการบริโภคของฟุ่มเฟือยหรือบรรพบุรุษที่เกิดความจำเป็น เป็นแนวทางสำคัญในการลดปริมาณของเสียลงได้อย่างมาก เช่น การนำถุงผ้าไปจ่ายตลาด แทนการใช้ถุงพลาสติก การซื้อเครื่องดื่มน้ำที่บรรจุในขวดคืนได้ ละเว้นเครื่องดื่มน้ำที่บรรจุกระป๋อง หรือการใช้ของเก่าให้คุ้มค่า ก่อนหาสิ่งใหม่มาทดแทน

2. การใช้ซ้ำ (Reuse) เป็นการนำสิ่งของที่ใช้แล้วมาใช้ประโยชน์ใหม่ให้คุ้มค่า เช่น กระดาษที่ใช้หน้าเดียวควรนำกลับมาใช้อีกด้าน ซึ่งการใช้ซ้ำมีความหมายครอบคลุมถึงการนำของเก่ามาซ่อมแซม (Repair) แล้วนำกลับไปใช้ซ้ำครั้งด้วยเช่นกัน

3. การแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เป็นการนำมูลฝอยกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่เพื่อเปลี่ยนสภาพ หรือการแปรรูปจากของเดิมแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น กระดาษกล่องนม สามารถแปรรูปให้เป็นบัตรอวยพรได้ เศษแก้วต่างๆ ที่สามารถนำไปหลอมกลับมาเป็นภาชนะใสของได้ และแม้กระทั่งเศษไม้ ใยหญ้า ที่สามารถแปรรูปให้เป็นปุ๋ย กลับมาใช้ได้อีกครั้ง

4. การหลีกเลี่ยง (Reject) หรืองดการใช้และบริโภคสิ่งที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น และระบบนิเวศ ได้แก่ สารพิษทุกชนิด โฟม ผลิตภัณฑ์ที่มีสารประกอบ คลอโรฟลูออโรคาร์บอน (CFC) ฯลฯ

2.3.2 แนวคิดการมีส่วนร่วมในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์

หลักเกณฑ์สำคัญที่จะช่วยทำให้การตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ใช้ผลิตภัณฑ์ที่จะไม่เกิดอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภคและผู้อื่น
2. หลีกเลี่ยงผลิตภัณฑ์หรือบริการที่
  - ใช้พลังงานในการผลิตมากเกินไป
  - ใช้วัสดุได้มาจากสภาพพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือพันธุ์ไม้ใกล้สูญพันธุ์
  - ใช้ชิ้นส่วนของสัตว์ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อระบบนิเวศ
3. ส่งเสริมการผลิตและใช้ทางเลือกอื่นแทนการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ได้จากผลิตภัณฑ์

ปีโตรเลียม

4. ซื้อเท่าที่จำเป็นเท่านั้น
5. ให้การสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนประกอบของวัสดุที่มีการหมุนเวียนวัสดุ
6. ระลึกอยู่เสมอว่าผู้บริโภคมีศักยภาพที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อ

กลับมาใช้ใหม่

สิ่งแวดล้อมได้

ความรู้ความเข้าใจทั้งปัญหาและแนวทางแก้ไขสิ่งแวดล้อม มีผลทำให้ผู้บริโภคใช้ในการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่มีความจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น และต่อเนื่อง มีส่วนช่วยลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม จากคำกล่าวของ จีรพล สิ้นธนูวา (อ้างใน ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม, 2539) ว่า ผู้บริโภคจำนวนไม่น้อยมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการและที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเลือกซื้อและเลือกหาในการดำรงชีวิต ซึ่งจะต้องใช้เวลายาวนานกว่าปกติจึงจะเห็นความเปลี่ยนแปลงของผู้บริโภคกลุ่มนี้ได้

2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องความรู้

ความรู้ (Knowledge) พจนานุกรมทางการศึกษา (Morris, 1986) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงข้อเท็จจริง (Fact) ความเข้าใจที่ได้รับจากประสบการณ์ และเป็นข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับ ตลอดจนรวบรวมสะสมไว้จากประสบการณ์ต่างๆ

ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม หมายถึง ข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือกระบวนการที่มนุษย์ได้รับ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์โดยตรงหรือโดยทางอ้อม ซึ่งได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในเรื่องขยะ น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ด้านเสียงและแสงสว่าง (เยาวดี วิบูลย์ศรี, 2540)

ระดับความรู้ แบ่งระดับความรู้จากระดับต่ำสุดไปสูงสุด ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) เป็นความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความของสิ่งต่างๆ และความรู้เกี่ยวกับวิธีการที่จะใช้เกี่ยวกับเฉพาะสิ่ง
2. ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การมีความเข้าใจในความรู้ที่เรียนโดยสามารถอธิบายคำพูดของตนเอง
3. การนำความรู้ไปประยุกต์ (Application) หมายถึง ความสามารถจะนำสิ่งที่เรารู้มาใช้ในประสบการณ์ชีวิตประจำวัน
4. การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง ความสามารถที่แบ่งที่ต้องเรารู้ออกเป็นส่วนย่อยและแสดงความสัมพันธ์ของส่วนย่อยเหล่านั้น
5. การสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง ความสามารถที่จะรวบรวมสิ่งที่เรารู้หรือประสบการณ์เข้าเป็นสิ่งใหม่
6. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง ความสามารถที่จะใช้ความรู้ที่เรียนมาในการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่ได้เรารู้

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ทำการศึกษาจะแบ่งระดับความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือนเป็น 3 ระดับ คือ (1) ความรู้ระดับ "ดี" หมายถึง แม่บ้านมีความรู้และเข้าใจถึงสาเหตุสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ และสามารถถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสม (2) ความรู้ระดับ "ปานกลาง" หมายถึง แม่บ้านมีความรู้ถึงวิธีการใช้ทรัพยากรเฉพาะอย่าง โดยสามารถอธิบายแก่ผู้อื่นได้ (3) ความรู้ระดับ "น้อย" หมายถึง แม่บ้านมีความรู้ถึงความหมายประโยชน์ของทรัพยากรและรู้จักใช้ให้เกิดประโยชน์เฉพาะอย่าง

2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องความตระหนัก

แครธวอล และคณะ (Krathwohl et al, 1985) อ้างใน (ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล, 2527) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความตระหนักไว้ดังนี้

ความตระหนักหรือการรับ (Awareness) เป็นพฤติกรรมขั้นแรกของจิตลักษณะ ซึ่งมีพฤติกรรมเกือบเหมือนสติปัญญาก็ตาม แต่ไม่เหมือนขั้นความรู้ที่เป็นความสามารถขั้นต่ำสุด

ของพุทธิลักษณะ เพราะเราไม่สนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับความจำ ความระลึกได้ และข้อเท็จจริง แต่จะสนใจเพียงเฉพาะการมีจิตสำนึก หรือจิตปฏิพันธันนั้นๆ ซึ่งได้แก่ สถานการณ์วัตถุปรากฏการณ์ หรือสภาพเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันกับความรู้ คือ ความตระหนัก ไม่จำเป็นต้องมีความตั้งใจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยบุคคลสามารถมีความตระหนักอย่างง่ายๆ โดยไม่จำเป็นต้องมีการแยกแยะสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะ อีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่ต้องยอมรับลักษณะด้านวัตถุสิ่งของนั้นๆ แม้ว่าตามปกติลักษณะดังกล่าวจะมีความหมายหรือมีผลก็ตาม

ภทรา นิคมานนท์ (2538) กล่าวว่า พฤติกรรมด้านพุทธินิสัยเป็นพฤติกรรมด้านความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลที่มีความรู้ ความจำ เป็นความสามารถขั้นต่ำสุดของพฤติกรรมด้านนี้ ส่วนพฤติกรรมด้านจิตพิสัยเป็นพฤติกรรมด้านอารมณ์ ความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดทางจิตใจ โดยมีความตระหนักเป็นพฤติกรรมขั้นต้นในด้านนี้ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมพิสัย และพฤติกรรมด้านจิตพิสัย จะมีความสัมพันธ์กันทั้งในลักษณะส่งเสริมและตัดทอนกัน สรุปได้ว่าความรู้และความตระหนักก็มีความสัมพันธ์กันในลักษณะส่งเสริม

วราพร ศรีสุพรรณ (2539) กล่าวว่า สุขภาพของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ การมีสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ การเกิดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อมทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพเกิดการเจ็บปวดขึ้นได้ การเสริมสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกคนเป็นผู้ที่มีสุขภาพอนามัยที่ดีมีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันโรค การดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น พัฒนาสุขภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพและพลานามัย

2.3.5 แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนักในสิ่งแวดล้อม

ชูศักดิ์ วิทยาภค (2531) กล่าวว่า การที่บุคคลได้รับทราบและรับรู้ว่ามีปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในที่ที่ตนอาศัยอยู่ ในเมือง ในสังคม และมีความคิดตลอดจนการที่ต้องการจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของสังคม และสิ่งแวดล้อม

เสน่ห์ พบพาน (2528) พบว่า ประชากรที่ศึกษามีความตระหนักในปัญหาน้ำเสียมากที่สุด ทั้งนี้ เพราะมีผลต่อระบบการเกษตร นอกจากนี้ยังมีปัญหาอากาศเสีย ขยะ และของเสียที่ถูกปล่อยหรือทิ้งจากโรงงาน ตลอดจนปัญหาเสียงรบกวน ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระยะห่างจากโรงงานอุตสาหกรรม ระดับการศึกษา ขนาดที่ดินทำกิน และการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทั้งนี้โดยรายได้ต่อเดือน การเปิดรับสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่วนอายุ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน และการเข้าถึงสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม

การรู้ประจักษ์ชัดหรือการรู้ชัดเจนในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้นถ้าจะใช้คำพูดที่สามารถจดจำได้ง่ายสำหรับบุคคลทั่วไปน่าจะใช้คำว่า “รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องสิ่งแวดล้อม” ซึ่งการรู้แจ้งเห็นจริงนั้น ต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ (knowledge) ทางสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องตามหลักการ และรู้จักการผสมผสาน (integration) ในศาสตร์แขนงต่างๆ ซึ่งการเป็นการรู้ในทุกๆ ด้านที่เชื่อมโยงและเกี่ยวข้องจนสามารถสร้างมโนภาพที่เป็นธรรมชาติของสิ่งนั้น ปัญหา และเหตุของปัญหาแนวทางแก้ไขแผนการแก้ไขและอื่นๆ ได้ เมื่อเกิดความรู้แล้วจะต้องมีการสร้างเจตคติ (attitude) ทางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง คือ มีการเห็นของจริงหรือสัมผัสจริง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า จนเกิดทัศนคติที่ถูกต้องและมั่นคงตลอดเวลา ภายหลังจากเกิดความรู้และเจตคติที่ถูกต้องแล้วขั้นต่อไปถ้าต้องการให้เกิดความตระหนักหรือการรู้แจ้งเห็นจริงก็ต้องสร้าง “ความลุ่มลึกชัดแจ้ง” (intelligibility) ในเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ จะต้องมีการปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย และฝังแน่นในความรู้สึกอย่างคงทน

สำหรับประเด็นความลุ่มลึกชัดแจ้งที่ก่อให้เกิดความตระหนักในสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถแบ่งเป็นลำดับ ได้ 4 ขั้นตอน คือ

1. มีความรู้ที่ชัดแจ้งและซาบซึ้ง หมายถึง เข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดก่อให้เกิดประโยชน์ สิ่งใดก่อให้เกิดโทษ และสิ่งใดก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม

2. มีความรักและห่วงแหน หมายถึง รักและห่วงแหนในสิ่งที่เข้าใจอย่างถ่องแท้สำหรับเรื่องราวต่างๆ ของสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งที่ถูก สิ่งที่ดี สิ่งที่มีประโยชน์ และจะก่อให้เกิดผลดีต่อมนุษย์และโลก เช่น ความรักและห่วงแหนในความงามของธรรมชาติ ป่า เขา ชายทะเล เกาะแก่ง ต้นน้ำลำธาร ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เป็นต้น

3. มีความวิตกและห่วงใย หมายถึง รู้สึกเป็นห่วงและกังวลถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม เช่น เป็นห่วงและกังวลต่อการเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่เห็นแก่ตัว ไม่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม การตัดดวงผลประโยชน์จากธรรมชาติโดยปราศจากความเพียงพอ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ กรณีความวิตกและห่วงใยในสภาพภัยแล้งและวิกฤติขาดแคลนน้ำ ซึ่งเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าทั้งที่ถูกและไม่ถูกกฎหมาย การใช้ความได้เปรียบทางเศรษฐกิจรับซื้อไม้จากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งส่งผลให้เกิดการขยายตัวของป่าเสื่อมโทรม เมื่อความวิตกและห่วงใยขยายวงกว้างขึ้น สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันการบุกรุก ทำลายป่าและประหยัดน้ำ จึงถูกผลิตกันออกสู่ผู้รับซึ่งก็คือ ประชาชนทั่วไปทำให้เกิดความรู้สึกเป็นห่วงและกังวลถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อมนุษย์ และ

สิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบัน และอนาคตซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อมในทางที่ดีขึ้นไม่มากนัก

4. การปฏิบัติอย่างจริงจัง เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดสำหรับสร้างความมุ่งมั่น เพื่อให้เกิดความตระหนักในสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนทั้ง 3 ข้อ ที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นแล้วนั้นเป็นแต่เพียงพื้นฐานที่ก่อให้เกิดผลทางด้านลักษณะนิสัยและความรู้สึกนึกคิด แต่ผลทางนามธรรมที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างจริงจังทั้งทางตรงและทางอ้อมในวิถีมนุษย์แต่ละคนพึงกระทำได้ เหตุที่ต้องกล่าวเน้นตรงจุดนั้นเพราะมนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ในระดับที่แตกต่างกัน เช่น ในกรณีที่เรามีความตระหนักในผลร้ายของมลพิษทางน้ำ แต่เราไม่สามารถยับยั้งหรือทำให้แม่น้ำเจ้าพระยามีสภาพที่สมบูรณ์และสะอาดเหมือนในอดีตได้ นั้นเพราะเกินวิถีที่มนุษย์แต่ละคนพึงกระทำได้ เว้นแต่มนุษย์แต่ละคนมีความรับผิดชอบไม่ทิ้งของเสียและช่วยกันดูแลแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ก็ถือว่าเป็นการเพิ่มความสะอาดช่วยลดมลพิษทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นได้ และถ้ามนุษย์จำนวนแสนคนหรือล้านคนร่วมกันปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว ความสำเร็จที่เกิดจากความตระหนักในสิ่งแวดล้อมก็จะแสดงผลอย่างชัดเจน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเข้าสู่สู่ลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในที่สุด

2.3.6 แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน

เงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น คือ ความพร้อม ความเข้มแข็งของชุมชนเอง การปรับกฎหมายและระเบียบต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และรับรองสิทธิของชุมชนการเปลี่ยนความคิดของรัฐจากการเป็นผู้มีสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรแต่ฝ่ายเดียวมาเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนมากขึ้น รวมไปถึงการปรับรูปแบบการจัดการทรัพยากรในลักษณะเครือข่ายจะมีส่วนช่วยสนับสนุนให้การจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่การดำเนินการที่เป็นรูปธรรมยังอยู่ในวงจำกัด ดังนั้นจึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น และเป็นไปอย่างทั่วถึง เป็นกลไกสำคัญในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยต้องอยู่บนพื้นฐานที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งปัจจัยพื้นฐานของชุมชน และยังช่วยแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนในชนบท ขณะเดียวกันจะต้องมีการใช้กฎของ

สังคมในการควบคุม และกำกับใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยรัฐควรมีบทบาทในการให้การสนับสนุนทั้งในด้านวิชาการและการบริหารจัดการที่เป็นระบบ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประสาน ตั้งสิกบุตร (2542) กล่าวในรายงานวิจัย เรื่อง สตรีกับการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือตอนบน พบว่า สตรีมีกระบวนการใช้ทรัพยากรที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการที่จำเป็นจริงๆ และคัดสรรทรัพยากรที่มีปริมาณพอเพียงแก่ความต้องการของครอบครัว อีกทั้งนำทรัพยากรที่ได้มาจัดการใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยปล่อยของเหลือจากการใช้สู่สิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด และมีความพยายามเข้ารักษาปริมาณและคุณภาพทรัพยากรโดยใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้การจัดการผ่านสถาบันครอบครัว เครือญาติ

นริศรา จักรพงษ์ (2539) กล่าวในรายงานการวิจัย เรื่อง ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม พบว่า สตรีส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมอบรมในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และจะนำความรู้เกี่ยวกับการใช้และจัดการสิ่งแวดล้อมไปใช้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว โดยสตรีจำนวนไม่มากนักที่จะเข้าร่วมจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม สตรีจะให้ความร่วมมือในระดับครัวเรือนเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแยกขยะ ซึ่งสตรีมีให้เหตุผลว่า กำจัดได้ง่ายและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้ ส่วนในเรื่องการใช้สารเคมีในครัวเรือนนั้น ผู้วิจัยพบว่า สตรีส่วนใหญ่จะใช้ยาฆ่าแมลงในบ้านและรู้ว่าเมื่อผลกระทบต่อตนเองและคนในครอบครัวในเรื่องน้ำนั้นสาเหตุของน้ำเน่าเสียมาจากน้ำทิ้งจากครัวเรือนเป็นอันดับสองรองจากโรงงานอุตสาหกรรม และเชื่อว่าสามารถรักษาแหล่งน้ำด้วยการไม่ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแหล่งน้ำ

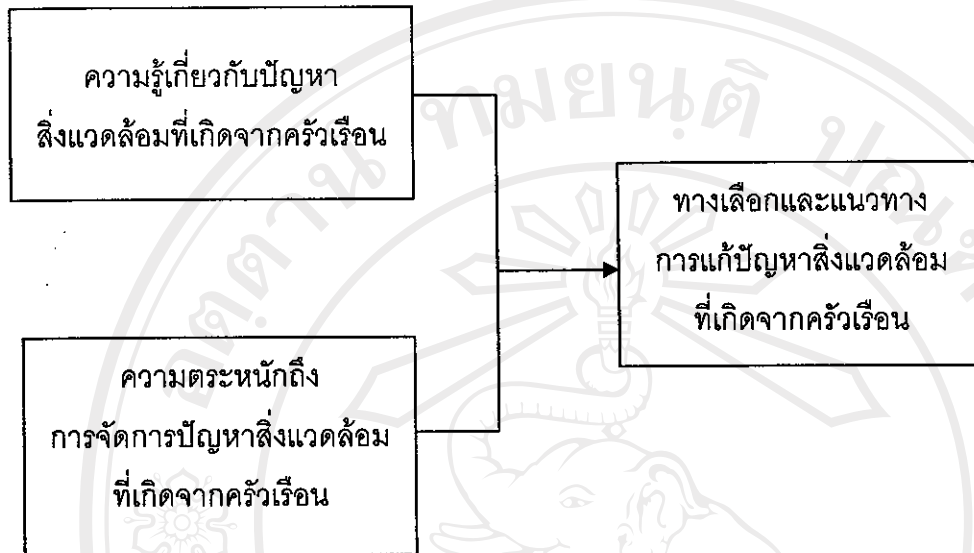
เบญจวรรณ ทองศิริ (2539) อธิบายถึงบทบาทของผู้หญิงในส่วนหน้าที่ในครัวเรือนว่า ไม่เฉพาะแต่ต้องทำหน้าที่ให้กำเนิดบุตรเท่านั้น ยังมีการอบรมเลี้ยงดู ถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งสวัสดิภาพในการดำรงชีพ สุขอนามัยของสมาชิกในครัวเรือนด้วย อีกทั้งมีส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน ปัจจุบันพบว่า ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทั้งมีบทบาทในด้านผู้นำ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้นในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมนั้น ปรากฏว่าเมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อเพราะผู้หญิงต้องพึ่งพาธรรมชาติในด้านอาหารและสิ่งต่างๆ ที่นำมาใช้ในการดำรงชีพ ผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้ชาย บทบาทของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมปรับสภาพให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จึงสรุปได้ว่าผู้หญิงมีศักยภาพสูงในการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อม

กาญจนา แก้วเทพ (2535) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้หญิงเปรียบเสมือนผู้จัดการของธรรมชาติ เป็นผู้ใช้ที่ดิน ใช้แหล่งน้ำ หาดอาหารและหาพลังงานมาใช้ในบ้านเรือน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในการทำงานบ้าน ดูแลบุตรหลานและมีบทบาทในการเสริมรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งจากการศึกษาจะเห็นว่า ผู้หญิงยังมีบทบาทไม่มากนักในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายนอกครัวเรือน แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าผู้หญิงได้ให้ความสำคัญกับปัญหาภายในครัวเรือน เช่น งานบ้าน งานจัดหาอาหาร และพลังงานมาใช้ในบ้านเรือน และมีบางกลุ่มที่ให้ความสนใจในการจัดการปัญหาขยะและมลพิษในครัวเรือน

พิมศิริ สุขเกิด (2541) กล่าวในรายงานการวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นและบทบาทของผู้หญิงในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านจัดสรรในกรุงเทพมหานคร ว่า ผู้หญิงกลุ่มตัวอย่างตระหนักในความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตของตนเองและครอบครัวเป็นอย่างมาก และให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาด้วยการร่วมปฏิบัติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ตามที่มีการรณรงค์กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ การทิ้งขยะให้ถูกที่ การเลือกซื้อสินค้าที่ผลิตโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม การใช้พลังงานอย่างประหยัดการลดการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย

สมนึก ชัชวาลย์ (2543) กล่าวในรายงานการวิจัย เรื่อง ของเสียจากครัวเรือน : วิถีปฏิบัติและแนวคิดในการจัดการ-แก้ไข ซึ่งได้กล่าวเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการของเสีย ณ แหล่งกำเนิดว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นการลดทอนขยะจากครัวเรือนในรูปแบบการแยกขยะ แต่ในด้านการยอมรับการนำพลาสติกเก่าที่ใช้แล้วมาแปรสภาพนั้น พบว่าครัวเรือนไม่น้อยที่ไม่ทราบว่าการแปรสภาพพลาสติกเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) จึงมีบางส่วนที่มีการนำภาชนะพลาสติกเหล่านี้มาใช้ผิดประเภท เช่น นำมาใช้บรรจุอาหาร แต่ส่วนที่รู้และสังเกตได้ว่าพลาสติกชนิดใดผ่านกระบวนการนำกลับมาใช้ใหม่ จะมีการใช้อย่างระมัดระวังและเหมาะสม

2.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาถึงความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย การให้ทรัพยากร การจัดการพลังงาน และการจัดการของเสียและสารอันตราย และความตระหนักต่อวิธีการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือน พร้อมทั้งศึกษาทางเลือกและแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว ของแม่บ้านในชุมชนบ้านเด่นสามัคคี แขวงกาวิละ เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่